

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 316.624

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.42368

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ПРИЧИНИ, ОЗНАКИ, МЕТОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

© О. В. Полковенко, Г. В. Кобенюк, Т. В. Полковенко

Домашнє насильство, зокрема насильство над жінками і дітьми, є однією з найважливіших проблем сучасного суспільства в Україні і в світі в цілому. Для захищеності членів сім'ї від домашнього насильства необхідна обізнаність про свої права. Саме інформатизація населення про дану проблему і, при необхідності, втручання педагогів і соціальних служб дозволять змінити існуючу ситуацію

Ключові слова: світ, Україна, домашнє насильство, молодь, діти, сім'я, жінки, чоловіки, здоров'я

Home violence, in particular violence above women and children, is one of major problems of modern society in Ukraine and in the world overall. For protect of family members from home violence knowledge is needed an awareness about the rights. Exactly informatization of population about this problem and, if necessary, help from teachers and social services will allow to change an existent situation

Keywords: world, Ukraine, home violence, young people, children, women, men, health

1. Вступ

Розвиток глобальної злочинності в теперішній час є предметом уваги не тільки правоохоронних органів, але й вчених, психологів та педагогів, які намагаються зрозуміти причини цього явища і розробити методи попередження і боротьби. Але, якщо суспільство ставиться здебільшого негативно до проявів насильства «на вулиці», то насильство вдома багато людей щиро вважають нормою. У багатьох європейських країнах ця проблема активно обговорюється і досліджується. Наша ж країна тільки долучається до цього процесу. В нашій державі проблема насильства над дітьми та жінками замовчувалась як самими жертвами, так і правоохоронними органами і суспільними організаціями. Лише останніми роками суспільство звернуло увагу на цю проблему. Статистичні дані свідчать про надзвичайно широке розповсюдження домашнього насильства в усіх верствах населення. Причому випадки часто повторюються і тривають роками. Як наслідок, в результаті домашнього насильства у жертв виникають як психологічні розлади (депресія, безсоння, нав'язливі стани, страхи), у А ці проблеми пов'язані не тільки з психологічними проблемами, так і суто фізіологічні, проблеми, такі як головні болі, болі в серці тощо, які також мають психогенну природу.

2. Огляд літератури

Закон України "Про попередження насильства в сім'ї", дає таке визначення: насильство в сім'ї – це "будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному

здоров'ю". Закон розрізняє чотири види домашнього насильства:

- фізичне;
- психологічне;
- економічне;
- сексуальне [1–5].

Фізичне насильство в сім'ї – це умисне нанесення різного виду тілесних ушкоджень, одного члена сім'ї іншому, яке може призвести чи призвело до приниження честі та гідності потерпілого, або до порушення фізичного чи психічного здоров'я, до появи травм, різноманітних хвороб чи розладів, або навіть до смерті [2–6].

Сексуальне насильство в сім'ї – це змушування до будь-якого виду статевих контактів у родині, якщо вони здійснюються без згоди одного з членів сім'ї. Слід зазначити, що сексуальні дії щодо члена сім'ї, який не досяг повноліття, незалежно, бажав він їх чи ні, також трактуються як сексуальне насильство [4–6].

Психологічне насильство в сім'ї – це умисні словесні образи або погрози, переслідування, залякування, приниження одним членом сім'ї іншого або інших. Тобто це психологічний тиск одного члена родини на іншого. І хоча в цьому випадку немає фізичних ушкоджень, такий вид насильства призводить до стану емоційної невпевненості та може заподіяти суттєву шкоду психічному здоров'ю жертви, розвитку різного роду психічних розладів, депресії тощо [5, 6].

Економічне насильство в сім'ї – це явище, коли один член родини навмисно позбавляє іншого певних матеріальних статків, зокрема, житла, їжі, одягу, коштів тощо з метою повного контролю над його життям. Причому це не залежить від рівня економічного благополуччя родини. Такі вчинки

здійснюють шкоду фізичному чи психічному здоров'ю або навіть здатні призвести до загибелі потерпілого [5, 6].

3. Домашнє насильство: причини, ознаки, рекомендації щодо попередження

Важливою складовою цієї проблеми є домашнє насильство над жінками.

Витоки цієї проблеми в Україні пов'язані з патріархальним типом культури, що склався історично і панує й досі. Здавна український чоловік виконував роль захисника, воїна, а жінка залишалась берегинею роду. Таким чином її соціальна роль була насамперед присвячена сім'ї. В радянські часи, хоча жіноча емансипація і була офіційно задекларована, але де-факто ситуація принципово не змінилась.

Не менш важливим і тісно пов'язаним з вищевказаним є сімейне насильство над дітьми, коли батьки намагаються бути «господарями» життя власної дитини, а малюки, вважаючи себе винними, навіть не намагаються захиститись. До того ж в українському суспільстві «не прийнято» обговорювати такі речі. Окрім цього, часто можна спостерігати, що один із батьків мовчки спостерігає за насильством над своєю дитиною з боку свого чоловіка чи дружини, побоюючись зруйнувати сім'ю, або самому зазнати образ чи побоїв.

Виходячи з вищевказаного, **метою** цього дослідження є дослідити і систематизувати дані про домашнє насильство, виявити його основні ознаки, можливі причини та методи попередження.

4. Результати досліджень

На шляху до встановлення справжньої рівності в гендерному відношенні у нашій країні стоять наступні чинники:

1. В масовій свідомості, і досі існують певні стереотипи, що вважають жінку як істоту, слабшу ніж з чоловік, а отже, другорядну в різних сферах життя. Згідно цього, жінка повинна бути беззаперечно підпорядкована чоловіку, не повинна мати своєї думки, і грає вторинну роль на роботі і дома. Змінити цю ідеологію може лише виховання молоді з новим, сучасним світоглядом.

2. Важка економічна ситуація, яка може призвести до безробіття (як жінки, так і чоловіка) часто штовхає жінок до пошуку нових видів заробітку що нерідко призводить до продажу жінок з метою їх подальшої сексуальної експлуатації [6–8].

3. Необізнаність жінок щодо своїх прав, недостатня робота різноманітних жіночих організацій, та елементарна невпевненість жінок у відстоюванні своєї свободи. Сюди ж треба віднести побоювання жінок осуду з боку знайомих та родичів через «непокірність».

Серед найголовніших жіночих проблем окрім сімейного насильства, можна виділити проституцію та продаж жінок як живого товару. Особливої гостроти набула проблема сексуальних домагань на роботі з боку чоловіків-керівників під загрозою звільнення. Такі відносини часто вважаються нормою в деяких організаціях.

Ознаки насильства. Розглянемо ознаки, за якими можна впізнати жінку, щодо якої тривалий час здійснюється домашнє насильство.

До **фізичних ознак** можна віднести загальне погіршення здоров'я, часта наявність синців та забоїв, що пояснюється падінням. Також можуть мати місце відсутність зубів, ушкодження кісткової і м'язової тканин, наявність слідів від попередніх травм, укусів, розривів і пошкодження органів статеві системи тощо. Такі жінки можуть нехтувати особистою гігієною, що посилює лютість їх домашніх кривдників [6–8].

Психологічні ознаки: різного роду психологічні розлади, наявність скарг або хвороб психогенного характеру; недостатнє лікування та невиконання приписів лікарів, страхи, необґрунтована тривожність, повна безініціативність і відчуття безпорадності. Часто таким жінкам забороняють бачитися з родичами друзями, що викликає у них гостре відчуття самотності. Все це може призвести до думок про самогубство чи навіть суїцидальних намірів чи спроб. Часто цьому передують погрози позбавити себе життя [6, 7].

Серед **економічних ознак** розглядаються, зокрема, такі, як відсутність можливості керувати сімейним бюджетом і власними коштами, що пояснюється матеріальною неакуратністю або розумовою обмеженістю. Може існувати заборона з боку чоловіка працювати або навчатися. Іноді чоловік дозволяє жінці працювати, але забирає всі зароблені нею кошти, пояснюючи це тим, що він «глава сім'ї», і жінка вимушена утримувати в тому числі і чоловіка-неробу. Жінку можуть обмежувати в одязі і взутті, хоча статки родини дозволяють купити якісні і модні речі [6, 7].

Необхідно також звернути увагу на **сексуальні ознаки** домашнього насильства, зокрема зниження або втрата сексуального потягу сексологічні травми та пошкодження статевих органів, що виникають внаслідок грубих сексуальних контактів, часто з елементами садизму. Як результат - можемо спостерігати викидні, замирання вагітностей та небажані вагітності, оскільки чоловік не переймається питаннями контрацепції [6–8].

Наступною проблемою в Україні і в цілому у світі є насильство над дітьми.

Хоча на законодавчому рівні в нашій державі введено багато нових норм, положень та правил, які начебто повинні захистити права дитини, визначити неповнолітніх повноправними учасниками суспільних стосунків, в реальному житті часто дорослі не сприймає дітей, як таких членів родини і суспільства, які можуть мати свою думку і гідні уваги. Результати чисельних досліджень підтверджують, що спроби дитини самостійно захистити себе у будь-яких офіційних установах практично завжди приречені на невдачу. Нажаль, доводиться констатувати, що в нашій країні дитина не має захисту як з боку суспільства так і з боку працівників правоохоронних органів від жорстокості і знущання дорослих [9, 10].

Саме тому актуальність проблеми профілактики домашнього насильства над дітьми не викликає сумніву.

Слід зауважити, що саме необізнаність неповнолітніх зі своїми правами як в сім'ї, так і у відносинах з представниками закону є однією з причин порушення їх прав. Зокрема, виявлено, що більшість підлітків вважають законними такі дії міліціонерів, як зупинка і обшук групи підлітків, причому без складання будь-яких протоколів і без присутності понятих. Деякі підлітки навіть допускають застосування правоохоронцями фізичної сили тощо. Крім того, неповнолітні щиро вважають, що батьки мають право бити їх, знущатися, обмежувати в їжі, одязі, виганяти з дому тощо, довіряючи розповідям дорослих про те, що їх також били і саме тому вони вирости порядними людьми [10–12].

Психологи відмічають той факт, що здебільшого жорстоке поводження з дітьми це результат домашнього насильства над їхніми батьками в дитинстві. Іноді вони, коли подорослішають, намагаються виправити власні помилки і використовують для того своїх дітей, як мішень. І цей сценарій може повторюватися декілька поколінь [13].

Згідно чинного законодавства, домашнє психологічне насильство проявляється в образах із використанням лайливих, часто нецензурних слів, підвищення голосу, часто без причини тощо. Все це принижує честь і гідність члена сім'ї, так же як і образливі жести на його адресу із метою утримування його в атмосфері страху [13].

Який же вихід є для людини, що стала жертвою сімейного насильства? В нашій країні діють спеціальні кризові центри, а також центри медико-соціальної реабілітації, де фахівці можуть надати різного роду допомогу, вирішити питання з тимчасовим житлом, і навіть допомогти знайти роботу. Крім цього працівники цих центрів повідомляють службі дільничних інспекторів міліції чи кримінальній міліції в справах неповнолітніх про виявлені факти реального застосування насильства в сім'ї, що сприяє притягненню винних до адміністративної або навіть кримінальної відповідальності.

5. Висновки

Досить багато людей, щодо яких чинять насильство, не наважуються йому протистояти. Бажання захистити себе, почуття власної гідності і обізнаність в своїх правах можуть стати на заваді тим, хто хоче образити людину, навіть якщо це член родини.

Література

1. Бабенко, К. Насильство в сім'ї. Бесіди з батьками [Текст] / К. Бабенко // Завуч. – 2004. – № 22. – С. 26–40.
2. Запобігання і протидія насильству в сім'ї: Методичні рекомендації для соціальних працівників [Текст] / К.: ДЦССМ, 2004. – 192 с.
3. Акімова, Л. С. Громадська програма співробітництва по запобіганню насильства в сім'ї [Текст] / Л. С. Акімова // Матеріали 1-го міжнар. наук.-практ. семінар. – О.: ОІВС, 1999. – С. 8–10.
4. Ситник, К. В. Домашнє насильство – проблема сучасного суспільства [Текст] / О.В. Полковенко, К. В. Ситник // Вища освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору. – 2011. – Т. 5. дод. 2 до № 3. – С. 445–449.
5. Полковенко, Т. В. Проблема домашнього насильства в умовах сучасного українського соціуму

[Текст] / О. В. Полковенко, Т. В. Полковенко // Матеріали Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Українська мова та культура у сучасному гуманітарному часопросторі», 2013.

6. Закірова, В. М. Развод и насилие в семье – феномены семейного неблагополучия [Текст] / В. М. Закірова // Социол. исслед. – 2002. – № 12. – С. 131–134.
7. Лях, Д. Д. Насильство над жінками в сімейних стосунках [Текст] / Д. Д. Лях, Т. В. Циганчук. – Практична психологія та соціальна робота, 2014. – С. 65–69.
8. Грабовська, І. Проблеми та перспективи жінки в сучасній українській політиці [Текст] / І. Грабовська // Сучасність. – 2001. – № 6. – С. 54–59.
9. Насильство проти жінок: Що про це думають молоді люди? Оновлене дослідження [Текст] / Британська Рада в Україні. – К., 2005. – 3 с.
10. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві [Текст] / ПРООН; Інститут соціології НАНУ. – К., 2007. – 84 с.
11. Абдель-Хаді, Н. Дитина та її права: система дотримання прав людини в сім'ї та стратегії запобігання дитячим психологічним травмам [Текст] / Н. Абдель-Хаді // Психолог. – 2004. – № 3–4. – С. 5–10.
12. Балакірева, О. Права дітей в Україні [Текст] / О. Балакірева, О. Бабак // Соціальна політика і соціальна робота. – 2001. – № 1. – С. 3–8.
13. Дети социального риска и их воспитание: Учебно-методич. пособие [Текст] / под науч. ред. Л. М. Шипицкой. – СПб.: Изд-во "Речь", 2003. – 144 с.

References

1. Babenko, K. (2004). Nasilstvo v simji. Besidy z batkamy. Zavuch, 22, 26–40.
2. Zapobigannja I protydyja nasilstvy v simji: Metodychni rekomendacii dlja socialnykh pracivnykiv (2004). Kiev: DCSSM, 192.
3. Akimova, L. S. (1999). Gromadska programa spivrobitnitstva po zapobigannu nasilstva v simji. Materialy I mizhcnar. Nauk.-prakt. Semin. O, OIBC, 8–10.
4. Polkovenko, O. V., Sytnik, K. V. (2011). Domashne nasilstvo – problema suchasnogo suspilstva. Vyscha osvita Ukrainy v konteksti integracii do Evropeiskogo osvitnjogo prostoru, 5 (apl. 2 of № 3), 445–449.
5. Polkovenko, O.V., Polkovenko, T. V. (2013). Problematika domashnjogo nasilstva v umovakh sychasnogo ukrainckogo sociumu. Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferencii "Ukrainska mova ta kultura v suchasnomu humanitarnomu chasoprostori.
6. Zakirova, V. M. (2002). Razvod I nasilie v simje – fenomenu semejnogo neblagopoluchija. Sociol. Issled., 12, 131–134.
7. Ljakh, D. D., Ciganchul, T. V. (2014). Nasilstvo nad zhinkamu v simeinukh stosunkakh. Praktichna psyhologija i socialna robota, 65–69.
8. Grabovska, I. (2001). Problemu ta perspektiviv zhinki v suchasnij ukrainskij politici. Suchasnist, 6, 54–59.
9. Nasilstvo protu zhinok: scho pro ce dumaut molodi ludi? (2005). Onovlene doslidzhennja. Britanska Rada v Ukraini. Kiev, 3.
10. Genderni stereotipu ta stavlennja gromadskosti do gendernikh problem v ukrainskomu suspilstvi (2007). PROON; Institut sociologii NANU, 84.
11. Abdel-Hadi, N. (2004). Dytina ta ii prava: Sistema dotrumannja prav ludini v simji ta strategii zapobigannja ditachim psikhologichnim travmam. Psikholog, 3-4, 5–10.
12. Bakakireva, O., Babak, O. (2001). Prava ditej v Ukraini. Socialna politika I socialna robota, 1, 3–8.
13. Shipicina, L. M. (2003). Deti socialnogo riska i ikh vospitanie. Uchebno-metodich. SPb, "Rech", 144.

Полковенко Ольга Володимирівна, кандидат біологічних наук, доцент, кафедра анатомії і фізіології людини, Інститут людини Київського університету ім. Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053
E-mail: tpluso@ukr.net

Кобеньок Георгій Васильович, викладач, кафедра анатомії і фізіології людини, Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

Полковенко Тарас Вікторович, кандидат філологічних наук, доцент, кафедра реклами і зв'язків з громадськістю, Гуманітарний Інститут Київського університету ім. Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

УДК 159.923.2

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.42807

ЗАХИСНИЙ ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПРОЕКЦІЇ ТА ЙОГО ЗВ'ЯЗОК З САМОСПРИЙНЯТТЯМ ОСОБИСТОСТІ

© О. М. Тохтамиш

У статті зроблений аналіз класичних та сучасних концепцій проекції як захисного психологічного механізму, проведено емпіричне дослідження його зв'язку з вербально-оцінювальним компонентом сприймання людиною самої себе. Встановлений значущий зв'язок певних показників прояву дії захисного психологічного механізму проекції з окремими характеристиками особистісного самосприйняття

Ключові слова: проекція, захисний механізм, глибинна психологія, тривога, особистість, вербальна оцінка, самосприйняття, несвідоме, самооцінка, відповідальність

The classical and contemporary concepts of projection as defense psychological mechanism is conducted are analyzed; empirical investigation of its connection with the verbal-evaluated component of self-perception is conducted. A significant connection of some criteria of influence demonstration of defense psychological mechanism of projection with some moments of low self-perception is determined

Keywords: projection, defense mechanism, depth psychology, anxiety, personality, verbal evaluation, self-perception, unconscious, self-esteem, responsibility

1. Вступ

Поняття механізмів психологічного захисту, яке було запропоновано засновником психоаналізу З. Фройдом, продовжує використовуватися та відіграє свою роль в розумінні психічної діяльності людини в парадигмі глибинної психології та психотерапії. Одним з таких механізмів є проекція. Дослідження взаємодії цього захисного механізму залишається актуальним, зокрема, стосовно закономірностей сприйняття та самосприйняття людини себе і зовнішнього світу.

2. Постановка проблеми

Вплив класичних психологічних концепцій на розвиток сучасної психології асимілюється психотерапевтичним середовищем та практикою психологічного супроводу людини. Сприйняття людиною себе з великою вірогідністю залежить від проявів дії захисних психологічних механізмів. Метою цієї статті є аналіз класичних і сучасних концепцій, які пояснюють дію проекції як захисного психологічного механізму, особливостей його функціонування і впливу на поведінку та адаптивні функції психіки, дослідження зв'язку проекції як механізму психічного захисту з особливостями сприйняття людиною самої себе.

3. Літературний огляд

В психоаналітичній парадигмі під проекцією розуміється операція виділення та локалізації в іншій людині чи в іншій речі тих якостей, почуттів, бажань, які суб'єкт не визнає або відхиляє в самому собі. На відміну від інших підходів до розуміння терміну проекція, цей тип проекції називають класичною, або захисною проекцією. Проекція є дуже давнім за походженням механізм захисту, який виявляється, зокрема, при параної (в класичному психоаналізі психологічний механізм проекції з самого початку пов'язувався з таким розладом як параноя), але також і при "нормальному" мисленні (наприклад – забобони) [1].

В ранніх роботах З. Фрейда проекція постає як первинний захист, пов'язаний з неправильним використанням звичайного психічного механізму, наприклад, винесенням назовні джерела незадоволення. Параноїк проектує назовні болісні уявлення, а вони повертаються до нього у вигляді дорікань до себе: "... дійсні змісти залишаються тими ж самими, змінюється лише їх місце всередині загального цілого" [2]. Проекція при параної трактується як первинний захисний механізм, в своїй суті протилежний витісненню при невроті нав'язливості. При цьому невроті первинний захист являє собою витіснення в